

„Мельхіор!“ — промовила чуло молода жінка, а її тихий сміх нагадував воркування голубки.

Мущина зачинив наперед двері, а потім узяв в обійми всю цю промінну велич.

Його плащ розкрився долом, відслонюючи оранжево-блакитні штани з розпіркою і шпаду в піхві із зеленого оксаміту.

Вона взяла його за плечі і відхиливши взад голову, дивилася йому просто в обличчя.

„Чи Іван Кальвін вичистив з гриху Женеву?“ — питалася, сміючись

Він звільнив на мить з обіймів тонкий стан і відіпнявши від свого пояса шовковий гаманець, кинув його на ліжко.

„Ось тут викуп, наложений Радою Двісті, Жізель.. є це частина з того, що дала мені одна французька жінка, аби забезпечити собі мою підтримку в Раді“...

Капішон плаща, спадаючи йому саме у цю мить із голови, відслонив риси наймолодшого з радних.

Переклала М. Струтинська.

Л. Луція.

Чи справжнє визволення?

[Олександр Копиленко: „Визволення“ — Роман. Друковано в „Літературному Ярмарку“, Книга X і XI, (ст. 4—163 і 4—151), Харків, 1929 і 1930.]

В часах памятної орієнтації М. Хвильового „на психологічну Європу“ домагався автор „Солонського Яру“, щоби письменники виявляли подвійність людини „переходового періоду“. „Наше гасло“ — писав він у памфлетах „Камо грядеши“ — „не давати суспільству заснути“. Це було 1925 року. Пять літ хвалився „Літературний Ярмарок“, що „саме Хвильовий привів до української революційної прози до 20 найпотужніших сучасних письменників, найпопулярніших і найбільш підготованих до тих завдань, які читач ставить до пролетарської літератури“. В словах цих багато самореклями на адресу самого Хвильового, як і тих „20 найпотужніших письменників“, які, якщоб справді були — принеслиби честь навіть найбагатшій літературі.

Серед письменників-прозаїків, що здійснюють гасло Хвильового, видатне місце займає Олександр Копиленко (ур. 1900 р.), автор кількох збірок оповідань і повістей. Повість, чи як автор називає, роман, „Визволення“ заслуговує на увагу вже своїм розміром (понад 300

сторін!), бо загал сучасних радянських „повістей“ і „романів“ мало що перевищає сотню сторінок. Інтригує також сама назва твору, запозичена, здається, від Дж. Конрада.¹⁾ Що могло подобатися українському совітському авторові в романі про славного Конрадового героя, Капітана Лінгарда, який гордо заявляє, що „не знає неможливого“.

Конрадів твір ділиться на шість частин — в Копиленка маємо тільки чотири книги; одна частина в англійського автора зветься „Дар мілин“ — в українського автора „Визволення“, третя книга називається „Подарунок смерті“. В Конрадовім творі рішаючи ролю відіграє припадок, інакше ж і не може бути в житті моряків, які на широкому розбурханому морі вічно змагалися з морською стихією. Капітан Лінгард випадково заприятелює з Гассімом і його сестрою Мас Іммадою. Так само знайшов кохану жінку м-с Треверс. Багато настраждався для дружби і кохання та вкінці „визволюється“ від людей, втікає навіть від згадки про них, бо якийсь сліпий фаталізм переслідує Конрадового героя, що все може перетерпіти, але легковаження своєї особи ніколи не стерпить. Ця „фатальна людина“ попадає в такий крутіж подій, в якому „усе було можливе, усе заплутане, непевне“, коли то „можна бути правдивим, відважним і мудрим, а проте втратити сили перед останнім кроком“.

Конрадові герої змагаються своєю вольовою стихією з ворожою людині природою, з усіма тими випадками, що фатально незримою рукою розбивають „жертви мрій“! М-с Треверс заявляє Лінгардові, що на них обох тяжить одно яєсь прокляття. Сам капітан пізнає, що він нещаслива людина, що та „причина лежала в ньому, у чомусь фатальному й неминуєму“. Цей трагізм героїв англійського повістяра тим глибший, що ані капітан Лінгард, ні Капітан Мак Вер, ні Дайн — це не малодушні зі зневірою в грудях люди, — тільки невтомні змагуни з долею, яких бажання робить великими, яким вічно стоїть перед очима „ідеал обовязку і віра в конечну потребу завжди йти вперед“.

Копиленко на взір Конрада вводить до свого твору багато випадків, український автор признається в одному місці, що половина життя — це самі випадки. Перша книга так і зветься „вечором несподіваних зустрічів“ і є немов експозицією до цілої повісти. Студент Сава зустрічається тут з батьком, із його і своєю будучою коханою — Маряною, зі своїм стрієм — українським націоналістом Антоном і з іншими персонажами. Хоч найбільше місця присвячено в романі Саві — то проте головною постаттю є його батько, Петро Гамалій, що живе з дружиною з Маряною

¹⁾ Пор. Джозеф Конрад: „Визволення“. Роман мілин. вид. „Книгоспілки“ ст. XXIV +333.

Сулимою, котрої брата казав розстріляти ще в часі українсько-московських боїв у Києві. Фабула розмотується тоді, коли „тимчасовість большевицької диктатури тягнеться понад 8 років“, себто десь коло 1927 року.

Колишній робітник Петро Гамалій — тепер директор тресту для виробництва сільських машин. Новий совітський буржуй, або, як казав вище Хвильовий, роздвоєна людина переходового періоду, розганяє автами по Харкові і покидає свою жінку на селі з дітьми, не знаючи навіть, що його найстарший син — слюсар вчиться в столиці на високій школі. Він „мав право тепер на прекрасне жіноче тіло, на відпочинок біля такої дружини, виплеканої столітнім пануванням переможеної кляси“. Самаж Маряна бачить, що „виконує обов'язок тільки платного додатку до власного чоловіка — в роді блазня до розваги“. Стрінувшись з Савою на любовній пригоді, заявляє Маряна, що покине Петра, бо в нього лисина — схожа на тонзуру, і огидна мов плювальниця. Правда, син не знає, що Маряна живе з його батьком.

Як довго син не бачить батька, ніби задумує пригадати йому провини проти рідні, алеж рівночасно розумує в душі „визволення“:

„Батько тепер біля такої роботи, що вимагає розвинутого інтелекту... чи цікава йому тепер мати, маломістечкова, підстаркувата молодиця Уляна, стара вже (42 роки)... а для мужчини — сорок три роки вік невеликий“.

Сьогодні часто можна чути голоси про високий рівень моралі на Совітській Україні. Ось недавно читали ми реферат з відчиту посла Ст. Мацкевича, де польський публіцист з подивом висказується про большевицьку мораль: „Однак напр. мораль стоїть розмірно високо. Так напр. нема зовсім явної ані тайної проституції, йде пропаганда проти розводів, жінку викидають з праці за зігнання плоду“. („Діло“, 1932. ч. 72.) Авторитетність своїх слів підчеркує референт своїм побутом в ССРСР, та нас це не переконує, бо ж ми далекі від наївності, щоби вірити, що в Києві чи в Москві будуть гостеві показувати всякі роди проституції або тайни зігнання плоду. Ми скорше віримо вже совітській літературі, якої єдиною справжньою прикметою є її повсякчасна актуальність, а державний монополі у всіх видавництвах є запорукою її достовірності. В своїх статтях ми часто підкресливали моральну гниль на Україні під большевиками, як це вона змальована совітськими письменниками. Стверджує давнішу нашу думку і обговорюваний роман. Маряна докоряє Петрові, за те, що він не пускає її до праці, бо хоче мати для себе „прекрасну забазку“, яка не сміє марніти в роботі. Та дружина директора тресту бунтується проти такої „волі“ большевицького побуту, бо ж „годі їй бути тільки машиною для дітей аборт-

тів“ совітського сатрапа. Майже в кожному творі совітської літератури говориться обов'язково про проституцію. Є вона і в „Визволенні“, де студент Гарас на очах Сави знущується над бідною сільською дівчиною, тепер студенткою, Прісею, що зі сорому кидається під трамвай.

Правда, Маряна покидає чоловіка, який „съробнув культури“ і хотів би мати і жінку відповідну, яка б і „на роялі пограла“ і з якою можна б „поговорити про всякі вірші і романи“. Маряна пішла від чоловіка „вимірюючи кожен свій крок. Так починає свою мандрівку людина, коли перед нею лежить довгий і важкий шлях“.

Якіж то „визволені шляхи“ розвертаються перед нею?

В Конрадових повістях вся вона зосереджена на душевних конфліктах героїв. Те саме задумав зробити і Копиленко. Багатство інтриги — це тільки середники, а не ціль. Маряна хоче бути самостійною, мати „свої маленькі радощі“. Їй подобається Надійчина „мудрість“, що міститься в словах: „Кожна молода жінка і кожен молодий юнак є подружка“. І до такого „визволення“ прямує героїня, що була досі „обплутана забобонами і атавізмом“.

Кілька слів про інші постаті. Автор увів до роману трохи детективного плетива в зв'язку зі Савиними винаходами. Є це самоук слюсар, що тепер студіює на вищій школі. Цей 20 літній юнак вже готові винаходи приносить зі села до міста. Досі винайшов він: а) апарат для автоматичного зіплювання вагонів, б) удосконалив нову американську молотарку, що в романі грає таку видатну роль, в) працює над турбіною, що працюватиме на вугляному поросі“. Він мусів читати К. Чапка „Кракатіт“, бо автор в його уста вкладає слова інженера Прокопа, про силу в атомах. Чував він щось і про знаних винахідників Стефенсона і Грама. Та не можемо йому вірити, що він „рабфаковець“ „перекинув десятки тисяч сторінок книжок і журналів і то не лише українською і московською мовою“. Це все зробив в маленькому містечку!

Він домагається не фантастичних, тільки „реальних“ машин, та зараз дві сторінки нижче хвалиться, що для нього акумулятор сонячної енергії — це не Велсові романи — тільки „реальна справа“ — „звичайний собі відомий перехід енергії“. Він майже закінчив нове чудо — мотор. „Всі теперішні рухачі то є анахронізми. Це буде нова ера історії людства Ми перегонимо весь світ. Буржуазія скреготатиме“. Це не утопія, тільки ніби то „реальна справа“ на Україні, кілька літ назад!

Говорить це парубчак, який не то, що не має найменшої технічної підготовки, але навіть примітивних лябораторій. Чапків Прокоп трохи в інших обставинах працював. Чапек показує читачеві тайни свого винахідника, Копиленко каже нам вірити на слово в чуда — винаходи Сави.

І це все поруч майже натуралістичних картин в описах мешканцевої нужди і трупів. Деякі совітські критики гадають, що „стилеву домінанту якоїсь доби вносить завсіди одна якась кляса“ і що тепер на Україні треба говорити про „основний стиль доби диктатури пролетаріату“, а не про „пролетарський реалізм“.¹⁾ М. Хвильовий у названій брошурі переконував Пилипенка, що пролетарське мистецтво пройде етапи романтизму, реалізму і т. д. Ми ж бачимо на творах совітських (чи пролетарських? Л. Л.) письменників, що взагалі не можна говорити про їхній якийсь оригінальний стиль. Є це мішанина всіх давніших стилів. Поруч романтичного захоплення (Хвильового: „Смердитупенко оспівує громадський трактор“), бачимо реалістичні картини, які знані в літературі ще від часів Золі. У свіжо прочитаній повісті А. Доде про фірму Фромона знаходимо також справу винаходу, та доконує його довголітній фаховець, а не робфаківець І курсу.

В „Визволенні“ виступає ще Петрів брат, Антін, український націоналіст, „Мусоліні“, який не боїться говорити правду своєму небожеві про большевицький терор та демагогію. Та автор дуже наївно представляє конфлікт націоналізму з комунізмом. Копиленків Антін говорить про вишневі садки і соняшники на Україні, про те, щоби обовязково носити вишивані сорочки та сиві шапки. Одним словом „справжня Україна — для справжнього народу“ — цебто „культ нашого круторогого вола“!

Підкреслім ще раз отой „визволений шлях“, на який виходять герої „Визволення“! Петро вдарив був свою дружину Маряну, коли та заявила йому, що „кого захоче, того й розважатиме“! Трохи нижче навчас він віднайденого сина:

„І давай не говорити²⁾ „своя“, „твоя“ дружина. Ми змітали палаци, ми також звільнили і жінку... і мене завжди ображає, глибоко мучить, коли я почую, як хтось каже: моя дружина, або ще гірше, моя жона, мій муж“!

Правда, син бачить, що надто ретельно використовують „таку філософію“ тільки в один бік. Батько оправдується тим, що старші большевики „діяли кожен сам собі, відповідаючи за власний крок і прислухуючись до клясової свідомости“. Молодшим легше творити закони моралі: „їм підкаже і друг, книжка, і революційна свідомість“. Син уже знає, що „чесне те, що йде на користь нашої кляси“.

Молоденька комуністка, Надійка, заохочує Маряну розірвати подружні звязки. Ми вже згадували про успіх

¹⁾ Ф. Якубовський: „Від новелі до роману“, ДВУ. Київ, 1929, стр. 35—36.

²⁾ цебто: не говорім!

Надійчиних заходів. На закінчення наведемо її слова про „визвольну“ моральну філософію совітської жінки:

„Двічі пошукувала принади родинного життя і тепер, хіба може звяжуть, у кайдани закують, тоді одружать знов. Так веселіше і вільніше“. (До Маряни:) „Та на ваш вік дурнів знайдеться, скільки завгодно, тільки встигайте спідницю піднімати“.

І є поважні люди, які серйозно говорять про большевицьку „мораль“!

І. Федорович-Малицька.

Вистава У. Т. П. М. у Львові

Серед загального лихоліття виставки наших мистців ясніють підбадьоруючою життєрадістю. Це доказом щирости їхніх змагань, бо тільки справжній творчий порив нині в силі протиставитись загальному пригнобленню і наставити чоло жахливій матеріальній нужді.

Мистці наші поділені на різні гуртки. Ті гуртки одначе не перестерігають строго збереженої лінії одного напрямку. На виставках радикально-модерністичного А. Н. У. М. з правила знаходиться кілька експонатів духово чужих мистецькому „Вірую“ гуртка, так само як на виставках більш уміркованого У. Т. П. М. стрічаємо праці, що входять в обсяг наймодерніших „ізмів“.

Під оглядом скількості експонатів, цьогорічна виставка У. Т. П. М. лишається далеко в заді за осінньою виставкою 1931. року, що складалась з 279 експонатів, коли цьогорічна виставка виказує тільки 185. Число виставляючих артистів також далеко менше. Поміщення образів місцями дуже нещасливе і примітивне. Що більше, з ближче незнаних (правдоподібно фінансових) причин, експонати деяких артистів оправлені в однакові рами зі сірого дерева, дуже на некористь покривджених малюнків. Вкінці, щодо салі на ул. Чарнецького, то міщення виставки в салях „рідної“ інституції не повинно також потягати за собою еле поняту інтимність того рода, що підчас коли гості вдивляються в розвішані малюнки, ненадійно порухується спідна, папером заслонена частина стіни а з під неї рачки вилазить якийсь добродій зі звитком паперу в рuci, на виразний переляк та збентеження зніяковілої публики.

Наперекір тут навмисно назедених зовнішних недомогань залишається додатне вражіння успішної праці талановитих мистців: доказ, що мала розміром виставка цікава та цінна. Крім Новаківців, які тим разом виступають під збір-